

פרישת ארבל

עמדה על שלה

ההשתקפות של תפיסות עולמה של השופטת עדנה ארבל בפסיקותיה, המבטאת קול מובחן שבמקרים קשים נותר לא פעם במיעוט, היא מרתקת. תרומתה הייחודית לבית המשפט מותרת מורשת של שילוב צדק, חמלה כלפי חלשים וקפדנות כלפי משרתי הציבור

אריאל בנדור

פרופ' אריאל בנדור, פרופסור מן המניין בפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן; יועץ, ד"ר ישגב נקדימון - משרד עורכי דין

כששופט או שופטת נותרים בדעת מיעוט. בלי להתיימר למחקר מדעי מלא ומדויק ניסי-תי לעמוד על ייחודה של ארבל כשופטת מבדיקה של דעותיה המנומקות בפסקי דין שבהם ההכרעה הייתה בדעת רוב. בחיפוש לא ממצה זה איתרתי 41 פסקי דין.

התוצאות של הבדיקה מאלפות. מתוך 30 פסקי-דין שאיתרתי ובהם הייתה השופטת ארבל במיעוט ו-11 פסקי-דין מנומקים שלה שבהם נמנתה עם שר-פטי הרוב היא מצטיירת בשני מאפיינים. ראשית, כ"שופטת מיעוט" מובהקת, שבעניינים מסוימים עמדה גם על השקפות שאינן מקובלות על רוב השופטים של בית המשפט העליון; ושנית, 41 פסקי-דין עוסקים ברובם במספר מצומצם של סוגיות עקרוניות, שבהן התבלטה ארבל כבעלת השקפת עולם משפטית ייחודית. השקפותיה הייחודיות של ארבל אינן מתבטאות בענף משפטי יחיד, גם לא המשפט הפלילי שבו היה עיקר עיסוקה כפרקליטה, אלא עולות מפסקי דינה במגוון ענפי המשפט לרבות המשפט החוקתי, המינהלי והאזרחי. רק תשעה מפסקי דין אלה אינם נוגעים במובהק לאחד התחומים

במשך כשלושה עשורים כיהנה ארבל בתפקידים משפטיים בכירים - פרקליטת מחוז המרכז, שופטת בית המשפט המחוזי בתל אביב, פרקליטת המדינה, ובעשר השנים האחרונות שופטת בית המשפט העליון. היא מוכרת לציבור בעיקר מהחלטות מפורסמות בתחום הפלילי שקיבלה כפרקליטת המדינה וכשופטת בית המשפט העליון ובהן הטביעה חותם ציבורי. עם פרישתה מכהונתה בבית המשפט העליון, כיצד אפשר לאפיין את תרומתה למשפט הישראלי שלא באמצעות התמקדות בעייתית בהחלטות ופסיקות מפורסמות שזכו להד תקשורתית? ברוב המקרים זהותם של מקבלי החלטות המשפטיות, כמו החלטות בתחומים מקצועיים אחרים, אינה מכריעה את התוצאה. על רקע זה, ומשום שפ-

רסומן של החלטות ופסיקות אינו נובע בהכרח מחשיבותן המקצועית, ביקשתי לעמוד על ייחודה של עדנה ארבל כמשפטנית, ובמיוחד כשופטת בית המשפט העליון, מפסקי דין שבהם נחלקו דעות השופטים בהרכבים שהשתתפה בהם. אפשר לעמוד על הייחוד המקצועי של שופטים דווקא מתוך הכרעותיהם במקרים שהפסיקה התקבלה ברוב דעות. כך אולי במיוחד

מתוך 41 פסקי דין שבהם נחלקו הדעות מצטיירת השופטת ארבל כ"שופטת מיעוט" מובהקת, ופסקי הדין עוסקים ברובם במספר מצומצם של סוגיות עקרוניות, שבהן התבלטה ארבל כבעלת השקפת עולם משפטית ייחודית

התחומים העיקריים
 שבהם השופטת
 ארבל הציגה
 בפסיקתה השקפת
 עולם עקבית
 ומגובשת, שחרגה
 מפרשנות של כל
 חוק לגופו ומיישומו
 בנסיבות כל מקרה,
 היו עבירות מין
 וקורבנותיהן, טוהר
 המידות בשירות
 הציבורי, זכויות
 של קבוצות ושל
 יחידים חלשים וערך
 המשפחה

החמירה עם עברייני מין. עדנה ארבל בטקס השבעתה בבית הנשיא קצב, 2004 צילום: לע"מ, משה מילנר

5097/07 פחימה נ' מדינת ישראל (25.5.2009); ע"פ 10733/08 גולדבלט נ' מדינת ישראל (17.2.2011).
 בע"פ 9256/04 נוי נ' מדינת ישראל, פ"ד ס(2) 172 (10.8.2005) סברה ארבל בדעת מיעוט שיש להרשיע את הנאשם בבעילה אסורה בהסכמה של עובדות כפופות לו, שקיימו איתו יחסי מין בתקווה שהדבר יועיל למעמדן במפעל; זאת אף שהמתלוננות יזמו את יחסי המין עם הנאשם, ולדעת הרוב לא הוכח יסוד של ניצול יחסי המרות ביניהם.
 בכמה מקרים הרשיעה ארבל נאשמים בעבירות מסוג זה בדעת מיעוט, אף שהשופטים האחרים סברו שנתור ספק סביר באשמה. זאת תוך התחשבות של ארבל במאפיינים המיוחדים של קורבנות של עבירות מין כעדים או שלילה של גרסת הנאשם כי לא היה מודע לרכיבים עובדתיים של העבירה (ראו ע"פ 3250/10 מדינת ישראל נ' פלוני (12.1.2012); ע"פ 3314/06 אייזנקוט נ' מדינת ישראל (11.1.2010); ע"פ 6304/11 מדינת ישראל נ' פלוני (20.9.2012)).
 בפסקי דין אחדים הסתייגה ארבל מעמדת הרוב

מים שבהם גילתה ארבל השקפה אופיינית. לעומת זאת מתברר שבשונה מהתדמית של ארבל כשופטת "תביעתית", לא הייתה לה נטייה כללית להרשיע או להחמיר בענישה יותר משופטים אחרים.
 התחומים העיקריים שבהם השופטת ארבל הציגה בפסיקתה, במקרים רבים בדעת מיעוט, השקפת עולם עקבית ומגובשת שחרגה מפרשנות של כל חוק לגופו ומיישומו בנסיבות המקרה היו עבירות מין וקורבנותיהן, טוהר המידות בשירות הציבורי, זכויות של קבוצות ושל יחידים חלשים (הן בתחום הציבורי והן במשפט הפרטי) וערך המשפחה.
 בולטת במיוחד גישתה לעבירות מין ואלמות כלפי נשים וילדים, המשלבת החמרה עם העבריינים – הן בפרשנות הדין המהותי, הן בתחום הראייתי והן בענישה – עם חמלה והתייחסות מקילה כלפי הקורבנות. כך בדעת מיעוט קבעה ארבל כי קיום יחסי מין תוך הטעיית האישה בעניין מטרותם הוא עבירה של אינוס במרמה מבחינת מהות המעשה ולא רק של קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות (ראו ע"פ

פרישת ארבל

שהקל במידת מה בעונשם של עברייני מין. כך, בע"פ 11750/04 **פלוני נ' מדינת ישראל** (30.7.2008) ציינה ארבל כי "אין הנסיבות לקולא בעניינו של המערער, לרבות העובדה שהוא מוצא עצמו נפגע מהמחסור במשאבים המתאימים בשירות בתי הסוהר לעניין הטיפול השיקומי, מצדיקות את העמדת ציבור הקטינות בסיכון. ראויות הן להגנת בית המשפט לא פחות משראויות זכויות המערער להגנה". בע"פ 10404/09 **פלוני נ' מדינת ישראל** (1.4.2012) התנגדה השופטת ארבל לעמדת הרוב שהפחית את עונשו של נאשם שהורשע בביצוע עבירות מין ואלמות על רקע פדריפילי ב-29 ילדים מ-29 שנות מאסר בפועל ל-24 שנים. ארבל ציינה כי "תקיפה מינית רומסת את כבודו של הקורבן, קל וחומר כאשר מדובר במספר גדול של קורבנות קטינים חסרי ישע ונעדרי הגנה... שאז הפגיעה קשה שבעתיים... העונש שהושת על המערער חמור הוא ביותר כחומרת המעשים, היקפם ותוצאותיהם. הקלה בעונשו עשויה לפגוע במסר הברור והחד-משמעי... של הרתעה וענישה מחמירה".

לעומת החמרה עם עברייני מין ואלמות ביקשה השופטת ארבל, אף בדעת מיעוט, להקל בעונשו של נשים שהרגו את בני זוגן על רקע היותן קורבנות של מעשי אלימות מצידם (ע"פ 1855/05 **אורבוש פרישקין נ' מדינת ישראל** (24.3.08)) ואף מצידם של גברים אחרים, באופן שהביא להתפרצותה של תסמונת פוסט-טראומטית (ע"פ 9369/07 **מיקל נ' מדינת ישראל** (4.6.2009)).

רגישותה של ארבל לקורבנות של עבירות מין והשקפתה כי מן הדין להחמיר במיוחד עם עברייני מין התבטאה גם בפסק דין שביטא באופן חד – גם כאן בדעת מיעוט – עמדה נוספת האופיינית לה: הקפדה על סטנדרטים גבוהים של אתיקה ושל טוהר מידות בשירות הציבורי – הן בקרב נבחרי ציבור והן בקרב עובדי ציבור מהשורה. זהו פסק הדין בבג"ץ 5853/07 **אמונה – תנועת האישה הדתית לאומית נ' ראש הממשלה** (6.12.2007), שבו סברה ארבל שמן הדין לבטל את מינויו של חיים רמון כמשנה לראש הממשלה בשל הרשתתו בעבירה של מעשה מגונה, וזאת אף שבית המשפט שהרשיע אותו לא קבע שבעבירה היה משום קלון. כתבה ארבל: "מהו המסר המתקבל אצל ציבור שלם – גברים, נשים וטף – החוזים בשר מורשע בעבירת מין שבוצעה בקצינה

צעירה ותוך זמן קצר, הגם שלאחר ריצוי עונש, חוזר למשרה שהיא לכל הפחות שווה לזו בה נשא עובר להרשתתו, אם לא רמה ממנה? מסר שלא די שהוא מרוקן מתוכן את ההליך הפלילי ואת הפסיקה השיפוטית, אלא שהוא שוחק את ערכי כיבוד גופן, כבודן ורצונותיהן של נשים...".

דברים נחרצים לעניין הצורך להגן, אף מעבר לגדרי המשפט הפלילי, על טוהר המידות של השלטון ועל תדמיתו כתבה ארבל, הפעם בדעת רוב, בפסק דינה בפרשה שבה ציווה בג"ץ על הדחתם ערב הבחירות לשלטון המקומי של ראשי ערים שהוגשו נגדם כתבי אישום בעבירות שחיתות (בג"ץ 4921/13 **אומ"ץ אזרחים למען מינהל תקין וצדק חברתי נ' ראש עיריית רמת השרון** (14.10.2013)). וכך כתבה: "מקום שאיש ציבור הנאשם בעבירות חמורות... נשאר בתפקידו חרף ההליך המתנהל נגדו, כאילו אין הליך פלילי מתנהל; מקום שהגורם המוסמך לסיים [את כהונתו] או להשעותו מכהונה מוצא כי בנסיבות אלה הוא עודנו ראוי למשרתו, נשלח מסר קשה לציבור כולו. זה מסר של זלזול בשלטון החוק, ולעיתים התעלמות ממנו, כמרגם של חוסר כבוד לפעולתן של רשויות המדינה – ובראש ובראשונה של גורמי אכיפת החוק. יש במצב זה משום מסר הרסני לאופן בו תופש הציבור את משמעות נקיטתם של הליכים פליליים נגד אדם ולמשקל שהוא מייחס להחלטת התביעה להגיש כתב אישום, שהרי את נבחריו הוא רואה מתעלמים ממנה, כאילו לא ניתנה... [אי העבדתם של ראשי הערים מתפקידם] מעידה כאלף עדים על תרבות שלטונית קלוקלת שאין עימה הפנמה של משמעות התפקיד הציבורי והמחויבות לציבור". לפסיקה נוספת של השופטת ארבל, חלקה בדעת מיעוט, המבטאת את המשקל הכבד שיש לייחס בהקשרים ובענפי משפט שונים לטוהר מידות ולאטיקה ציבוריים ראו דנ"פ 10987/07 **כהן נ' מדינת ישראל** (2.3.2009); בג"ץ 10238/06 **כהן נ' מפכ"ל משטרת ישראל** (29.7.2007); עע"מ 8183/03 **חברת החשמל לישראל בע"מ נ' מועצה אזורית הגולן** (22.8.2010). ההחמרה של ארבל עם הפוגעים בטוהר המידות משתקפת גם בדעת המיעוט שלה בע"פ 8458/11 **שובל נ' מדינת ישראל** (11.9.2013), שבו מתגלה גם רגישותה המיוחדת ליחידים ולקבוצות חלשים, רגישות המביאה אותה לעיתים לפסוק לפני משורת

הדין. במקרה זה הורשע הנאשם בגניבה של כסף משקיעים קשישים, וארבל הייתה מוכנה להכיר בחוקיות של פרקטיקה שנועדה לתמרץ את הנאשם לשלם את הפיצויים לקורבנותיו באופן שבפועל יוטל עליו מאסר נוסף אם לא יעשה כן; זאת בעוד שהחוק אינו מאפשר לאכוף תשלום פיצויים לקורבנות באמצעות מאסר. ארבל ציינה כי "הפניית הקורבנות... לאפיקי גבייה אזרחיים שאחריתם מי ידע אינה עולה, לטעמי, בקנה אחד עם שורת הצדק... יש

ליתן משקל, בין השאר, לגילם המבוגר של המתלוננים, לשימוש שיעדו המתלוננים לכספים שנגזלו מהם ולפירוק הזמן שידרש, אם בכלל, לצורך השלמת הליכי הגבייה".

ואכן, בשורה של פסקי דין בתחומי משפט מגוונים, רבים מהם בדעת מיעוט, גילתה ארבל התחשבות, במקרים רבים גם חמלה – הן בתוצאה והן בהנמקה – כלפי אנשים עם מוגבלות (בג"ץ 6069/10 מחמלי נ' שרות בתי הסוהר (8.5.2014)), כלפי חולים (בג"ץ 3933/11 מכבי שירי תי בריאות נ' שר הבריאות (25.3.2014); ע"א 7756/07 גרסטל נ' דן (21.12.10); ע"א 2206/08 סיגמן נ' חב' דובק בע"מ (11.7.2010); בג"ץ 3622/06 רחימי נ' המוסד לביטוח לאומי (21.4.2010)), כלפי מסתננים ופליטים (בג"ץ 7146/12 אדם נ' הכ-

נסת (16.9.2013); ע"ע 7599/13 גורביץ נ' מדינת ישראל – משרד הפנים (11.11.2013)), כלפי אזרחים ערבים שנגזר עליהם להתנתק מבני זוגם ומילדיהם (בג"ץ 466/07 גלאון נ' היועץ המשפטי לממשלה (11.01.2012)), כלפי מצווים בכלל וקשישים במיוחד (ע"א 4377/04 גורן-הולצברג נ' מירז (22.7.2007); בע"מ 10807/03 זמיר נ' גמליאל (4.2.2007)), וכל-

פי נפגעי תאונות (דנ"א 4655/09 סקאלר נ' יובינר (25.10.2011); רע"א 4399/08 קצין התגמולים נ' רוקח (23.5.13); ע"א 1806/05 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' עזבון המנוח דוד אמיתי ז"ל (21.5.2008)).

גישה ייחודית לארבל מתבטאת בערך המיוחד שנתנה בדעת מיעוט בכמה פסקי דין לקשרי דם במשפחה, במיוחד בהקשר של אימוץ ילדים. בין היתר היא קבעה כי "יש להעניק מעמד בכורה לקשר הדם, ולצאת מנקודת ההנחה הבסיסית כי טובתו של הקטין לגדול בחיק משפחתו הביולוגית". ראו בע"מ 6593/06 פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה (22.3.2007); וכן דנ"א 6211/13 היועץ המשפטי לממשלה – משרד הרווחה והשירותים החברתיים נ' פלונית (23.12.2013).

בפסק דין מסוים שבו נותרה השופטת ארבל בדעת מיעוט ציין הנשיא אשר גרוניס, שני מנה עם דעת הרוב, כי "לעיתים קרובות מתאפיינים מקרים קשים במתח שבין הכלל האמור לחול לבין תחושת הצדק במקרה הקונקרטי. הנורמה אמורה להוביל לכיוון אחד בעוד תחושת הצדק מושכת לכיוון הנגדי". דומה כי מכנה משותף להשקפות הייחודיות של ארבל הוא מחויבותה בתחומי המשפט השונים להשגת תה של תוצאה צודקת.

ההשתקפות של תפיסות עולמה של ארבל בפסיקות בענפים ובתחומים שונים של המשפט, המבטאת קול מובחן שבמקרים קשים נותר לא פעם במיעוט, היא מרתקת. תרומתה הייחודית לבית המשפט מרתירה אחריה מורשת של שילוב צדק, חמלה כלפי חלשים וקפדנות כלפי משרתי הציבור. לעיתים, כפי שעולה מפסיקתה של השופטת עדנה ארבל, לפני משורת הדין הוא חלק מהדין.

רגישותה לקורבנות של עבירות מין והשקפתה כי מן הדין להחמיר במיוחד עם עברייני מין התבטאה גם בפסק דין שביטא באופן חד – גם כאן בדעת מיעוט – עמדה אוסיינית לה במיוחד: הקפדה על סטנדרטים גבוהים של אתיקה ושל טוהר מידות בשירות הציבורי